

על השולחן, אחר כך קם על רגליו ואמר: רבי חיים בן עטר נסתלק, לויתי אותו קד שערי גן העדן.

בשבת הבאה, פרשת פנחס, לאחר שנטל הבעש"ט את ידיו לסעודה שלישית, אכל כזית חלה ואמר: כבה הנר המערבי.

כל דבורו של הבעש"ט ביום השבת היה בלשון הקודש ומלים ספורות בלבד, ומשום כך נהגו תלמידיו לשאול אותו במוצאי שבת לפשר הדברים שהשמיע. הוא הסביר להם הפעם, כי רבי חיים בן עטר נסתלק לעולמו. מערבי, הוא הכנוי בו מכנים את יהודי מרוקו, המתגוררים במערב הקצוני. מששאלוהו מנין לו זאת, ענה: יש בנטילת ידים כונה אחת, שנתגלתה רק לאדם אחד, כל ימי השתדלתי להשיגה ולשוא, כי היא היתה ברשותו של רבי חיים בן עטר. היום לאחר שנטלתי את ידי נתגלתה לי פתאום אותה הכונה, מכאן אני יודע שבעל "אור החיים" איננו כבר בחיים.

יש להדגיש זאת, כי למרות ההערצה הגדולה שעטרה את שמו של הבעש"ט, השתדל הוא בעצמו לעורר את תשומת לב מעריציו לבן דורו הגדול ממנו. לא היה דבר שנוא עליו יותר מן הגאווה. מורגל על פיו, כי עד הרגע האחרון חייב האדם להשמר מפני רגש התנשאות. יש להזהר ברגע הנשימה האחרונה, שלא לפשוט את הרגלים מתוך גאווה. בשעת יציאת נשמתו של הבעש"ט הטו הנוכחים את אונם ושמעו כי שפתיו רוחשות: "אל תבואיני רגל גאווה".

זו היא מידת מוסר-היהדות מקדמת דנא, אם כי נשכחה זמן רב מן הלבבות. הגמרא מספרת, כי על שאלת תלמידיו בשביל מה נקנסה עליו מיתת יסורים, השיב רבי עקיבא, כי פעם אחת כאשר דרש ברבים, זכה עליו דעתו למראה הקהל הרב, ובזה פגם בכבוד מלך מלכי המלכים שעמד לפניו.

בעל ה"חסד לאברהם" כותב בהקדמתו, שהוזכרה לעיל, על משה רבנו, שכל שאיפתו היתה מכוונת שלא להיות כמחיצה, אפילו דקה מן הדקה, בין ישראל לאביהם שבשמים. משה הגיע למדרגה כל כך גבוהה של שכחת עצמו, עד שבברכתו האחרונה מסוגל היה לאמר: "כי שם חלקת מחוקק ספון". בכוח התרוממות זו מעל ל"אני", יכול היה גם לכתוב על פי הצו: "ולא ידע איש קבורתו עד היום הזה", כדי למנוע מהדורות הבאים לחלוק כבוד לקברו המדומה. כבוד ששאיפתו העליונה היתה לעקרו מן השורש.

נחזור אל רבי חיים בן עטר, אשר פירשו "אור החיים" נקבע על ידי הבעש"ט כתורה של החסידות וכתהליף ל"זוהר", שחשבו לנעלה מהשגת בני דורו.

רבי חיים בן עטר נולד במוגדור שבמרוקו, כבן לאחת המשפחות העתיקות והמיוחסות של תלמידי חכמים, מגורשי אנדלוסיה שברחו למרוקו. שארו, רבי יהודה בן עטר, (בן עטר מן השם עטרה, בא להורות כי המשפחה התיחסה על דוד המלך), זכה כחכם גדול, להערצה רבה. הוא הושלך על ידי שולטן טוניס לגוב האריות והחיות לא נגעו בו לרעה, כדרך שנהגו בדניאל. פיליפסון בפירושו

לדניאל, מזכיר את ספורו של נוסע הולנדי, המספר על אותו המאורע, ומנסה להסבירו בזה, שמנהג היהודים הוא להזין אריות כדי להתחבב עליהם...

גם ראשו הצעיר של רבי חיים בן עטר, עטור זר אגדות. עוד היום מספרים עליו במוגדור את הספור הבא: הופיע שולטן מרוקו במוגדור, על מנת לחוג שם את יום הולדתו. דעתו היתה בדוחה עליו והכריז, כי כל בן מוגדור שנולד בו ביום, רשאי לבקש ממנו חסד כל שהוא. רבי חיים בקש שירשו לו להופיע לפני השולטן ובקשתו נתקבלה ברצון. רבי חיים הגיש לשולטן במתנה ראי פלאים, בו יכול השולטן לראות כל מה שנפשו רוצה לראות. בקש השולטן לראות את הנעשה באותה שעה בביתו. הסתכל בראי, וראה כי אשתו חוטאת עם הווזיר הגדול. בערה חמתו של השולטן ושאל את רבי חיים מה יעשה למנאפים. רבי חיים ענה: פגע בו בכדור. שלף השולטן את אקדוחו וירה בראי. משחזר לעיר בירתו, מצא את העם מוסת ונרגז. האספסוף רצה להסתער על רובע היהודים, מאחר שסמוך לחומתו נמצאה גופת הווזיר הנרצח ולפי עדות אשת השולטן, נרצח הווזיר על ידי היהודים. הרגיע השולטן את הרוחות הסוערים ושלח את אשתו אלי קבר אחרי הווזיר.

בירושלים מספרים על רבי חיים בן עטר: פעם אחת בקשו הרבנים והפרנסים להועד, כדי להתייעץ מה לעשות לפחה הרשע המאיים להלקותם, אם לא יכנעו לתביעות הסחיטה שלו. כמקום מתאים להתייעצות נראה להם בית הכנסת של הקראים, שנמצא במרתף. הקראים הסכימו לבקשת היהודים, אולם ברצונם להתנקם בזעמי נפשם, הניחו מתחת לאחת המדרגות את ספרו של הרמב"ם, ובדעתם היה ללגלג אחר כך על הרבנים שבוו בלא יודעים את גדול המורים. משהגיע רבי חיים בן עטר למקום הכנוס, נעצר מללכת וצוה לבדוק את כל המדרגות. בדקו ומצאו את ספרו של הרמב"ם, אז קלל הצדיק את הקראים, שלא ימצא להם מעתה "מנין" לתפילה בירושלים. לשוא השתדלו הקראים במשך דורות לסתום את הפרצות שהמות פורץ בשורותיהם, על ידי העלאת קראים מקהלותיהם שבאסיה.

אנו למדים מכך, שרבי חיים בן עטר נחשב לבעל מופת גם מבלי שכנוהו „בעל שם“.

הוא עצמו, למרות שהוא המליץ על הסתייגות מתורת הנסתר, אינו יכול להמנע מלהכריז על עצמו כעל בעל מופת בפירושו לפסוק: „אסרי לגפן עירה“. הוא מספר שם על המאבק שנאבק עם הסטרא אחרא.

אמונת הפלאים אינה, כמו שאחרים מעוניינים להוכיח, נחלת החסידות בלבד, אלא היתה נפוצה בכל הזמנים, בין כל שכבות העם, בכל תפוצות הגולה. איש לא יעז להכחיש, כי היא מהוה עקרון בדת ישראל. כל מי שאינו מאמין במופתים שעשה משה והנביאים, חדל להיות יהודי מאמין. המתיונים הקדומים ומשכילים שבימינו, משתדלים להסתיר את כחשם מאחורי התירוץ, כי עם סיום הנבואה פסקו גם המופתים, ואם גם אין התלמוד